

Çağdaş Nusayrî Şeyhlerinin Eserlerinde Tanrı Tasavvuru ve Hz. Ali Algısı

Mehmet Hanifi Yoldaş | 0000-0003-3912-0256 | mehmethanifiyoldas@gmail.com

Dr. | Milli Eğitim Müdürlüğü | Malatya, Türkiye

ROR ID: 00jga9g46

Mehmet Kubat | 0000-0001-6729-7652 | mehmet.kubat@inonu.edu.tr

Prof. Dr. | İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı | Malatya, Türkiye

ROR ID: 04asck240

Öz

Nusayrîlerin dini önderleri, Nusayrîliğin İslâm dairesi içerisinde bulunduğunu ve gerçek İslâm'ın kendileri tarafından temsil edilmekte olduğunu iddia etmektedirler. Bu iddiaya mukabil hem mutedil Şîî fırka tarihçileri hem de Ehl-i sünnete mensup İslâm mezhepleri tarihçileri Nusayrîliği Şîa'nın gulât fırkalarından saymakta ve İslâm dairesi dışında kabul etmektedirler. Bu durum yazılan eserlere de yansımıştır. Nusayrî inanç ve ibadet esasları hakkında muhalifleri tarafından yazılanlarla Nusayrî şeyhlerinin teliflerinde dile getirilen görüşler arasında ciddi farklılıklar mevcuttur. Ülkemizde yaşayan Nusayrî şeyhleri özellikle 1990'lı yılların başından itibaren mezhepleriyle ilgili eserler yazmaya başladılar. Bu eserlerde kendi inanç esaslarını ortaya koymaya, yeni yetişen nesiller üzerinde etkili olmaya ve onlara kendi mezheplerini anlatmaya gayret ettiler. Çünkü şehirleşmenin ve modernleşmenin beraberinde getirdiği olumsuz etkiler, kapalı toplum yapısı gösteren Nusayrîler üzerinde de görülmeye başladı. Nusayrî müellifler, bu olumsuzlukların önüne geçme ve Nusayrî inançlarını yeni kuşaklara aktarma adına yayınlara ağırlık verdiler. Nusayrî şeyhlerine ait bu eserleri incelediğimizde Nusayrîler, kendi inançlarının hep yanlış ve iftiralara içerecek şekilde anlatıldığını söylemektedirler. Bu eserlerin müellifleri, Nusayrî itikadının İslâm'ın kendisi olduğunu, inanç esaslarıyla, ibadetleriyle İslâm'ı yaşadıklarını belirtirler. Ayrıca İslâm mezhepleri tarihçileri tarafından anlatılan Nusayrî inanç ve itikadının kendileriyle alakasının olmadığını, Hz. Muhammed'i peygamber, Kur'an-ı Kerim'i de kutsal kitapları olarak kabul ettiklerini ifade etmektedirler. Nusayrîler, Allah inançlarının İhlâs sûresinde anlatıldığı gibi olduğunu söylerler. Bununla birlikte hulûl inancını da kesin bir dille reddederler. Nusayrîlere göre Allah'ın yaratılan bir varlığın bedenine hulûl edeceği inancına inanmak dalalete sapmak demektir. Hz. Ali'nin kendileri tarafından ilah olarak kabul edildiği görüşü tamamen kendilerine atılmış bir iftiradır. Bu görüşe kaynaklık eden Kitâbü'l-Mecmû'da geçen Hz. Ali'nin ulûhiyeti ile ilgili kısımlar sonradan düşmanları tarafından eklenmiştir. Onlara göre Hz. Ali; sahip olduğu özellikleri, faziletleri, ilmi ve olağanüstü halleri ile evliyalık derecesi yüksek bir konumda bulunmaktadır. Allah'ın kudreti çoğu kez Hz. Ali'de tecelli etmiştir. Ancak bu tecelli hallerinin hulûl inancıyla kesinlikle bir alakası bulunmamaktadır. Bâtınî ilme sahip olan Hz.

Ali, Hz. Muhammed ile aynı nurdan yaratılmıştır. Hz. Peygamber'in birçok övgüsüne mazhar olmuş ve kendisinden sonra Müslümanların halifesi olarak vasi ilan edilmiştir. Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye verdiği konum ve değerden daha üstün bir değer vermediklerini özellikle ifade eden Nusayrî şeyhleri; Hz. Ali ile ilgili düşüncelerinin bu çerçevede olduğunu eserlerinde özellikle vurgularlar. Bu ifadeleri göz önünde bulundurarak Nusayrî şeyhlerinin düşünce ve kanaatlerinin incelenmesi ile teliflerinde akideye dair konuları ele alma usul ve yöntemlerin ortaya konulması bu mezhebin tanınmasına ve anlaşılabilmesine önemli katkılarda bulunacağına inanmaktayız. İslâm mezhepleri tarihçilerinin çalışmalarında objektif davranması bu ilmi disiplinin en başta gelen ilkelerinden biridir. Bu hakikat ışığında biz bu çalışmada Nusayrîler hakkında söylenenlerden, yazılanlardan ve iddia edilenlerden öte Nusayrî şeyhlerinin inançlarının temelini oluşturan tanrı tasavvurlarını mercek altına almaya gayret ettik. Bu konudaki düşünce ve fikirlerinin anlaşılabilirliğine katkıda bulunma adına Nusayrî şeyhlerinin Hz. Ali algısını da detaylı olarak tetkik ettik. Bu çalışmada temel gayemiz çağdaş Nusayrî inanç önderlerinin tanrı tasavvurları ile Hz. Ali algısını kendi görüşleri ekseninde ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler

İslâm Mezhepleri Tarihi, Nusayrîlik, Nusayrî Şeyhleri, Tanrı Tasavvuru, Tevhid, Hulûl, Hz. Ali

Atıf Bilgisi

Yoldaş, Mehmet Hanifi – Kubat, Mehmet. “Çağdaş Nusayrî Şeyhlerinin Eserlerinde Tanrı Tasavvuru ve Hz. Ali Algısı”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Haziran 2024), 1-24. <https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2024.10.1.01>

Geliş Tarihi	02.02.2024
Kabul Tarihi	23.04.2024
Yayın Tarihi	30.06.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Yazar Katkı Düzeyleri	Sorumlu yazar Mehmet Hanifi Yoldaş tarafından araştırma, literatür tarama, yazım aşamaları gerçekleştirilirken, ikinci yazar Mehmet Kubat tarafından çerçeve belirleme, revizyon ve yazım aşamaları gerçekleştirilmiştir.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

In the Works of Contemporary Nusayri Sheikhs Conception of God and Perception of Hz. Ali

Mehmet Hanifi Yoldaş | 0000-0003-3912-0256 | mehmethanifiyoldas@gmail.com

PhD. | National Education Directorate | Malatya, Türkiye

ROR ID: 00jga9g46

Mehmet Kubat | 0000-0001-6729-7652 | mehmet.kubat@inonu.edu.tr

Prof. Dr. | İnönü University, Faculty of Theology, Department of History of Islamic Sects | Malatya, Türkiye

ROR ID: 04asck240

Abstract

The religious leaders of the Nusayris claim that the Nusayris are within the circle of Islam and that they represent the true Islam. In contrast to this claim, both the historians of moderate Shiite sects and the historians of Islamic sects belonging to Ahl al-Sunnah consider al-Nusayrism as one of the *goulāt* sects of Shī'a and outside the circle of Islam. This situation is also reflected in the works written. There are serious differences between the views expressed in the writings of the Nusayrite sheikhs and those written by their opponents on the principles of Nusayrite belief and worship. The Nusayrī sheikhs living in our country have started to write works about their sect, especially since the early 1990s. In these works, they endeavored to put forward their principles of belief, to have an influence on the new generations and to explain their sect to them. Because the negative effects of urbanization and modernization began to be seen on the Nusayris, who showed a closed society structure. Nusayrī authors focused on publications in order to prevent these negative effects and to convey Nusayrī beliefs to new generations. When we examine these works of Nusayrite sheikhs, Nusayris say that their beliefs are always described in a false and slanderous way. The authors of these works state that the Nusayrī faith is Islam itself and that they live Islam with their principles of belief and worship. They also state that the Nusayrite faith and beliefs described by historians of Islamic sects have nothing to do with them, and that they accept the Prophet Muhammad as their prophet and the Holy Quran as their holy book. The Nusayris say that their belief in God is as described in the *sūrah* of *Ihlās*. However, they also firmly reject the belief in *hulūl*. According to the Nusayris, believing that God will appear in the body of a created being is to go astray. The idea that the Prophet Ali is recognized by them as a deity is a slander against them. The passages about 'Ali's divinity in the *Kitāb al-Majmū'*, which is the source of this view, were added later by their enemies. According to them, 'Ali is in a high position of sainthood with his attributes, virtues, knowledge, and extraordinary states. Allah's power was often manifested in Hazrat Ali. However, these manifestations have absolutely nothing to do with the belief in *hulūl*. Hazrat Ali, who possessed spiritual

knowledge, was created from the same light as Hazrat Muhammad. He received many praises from the Prophet and was declared the successor as the caliph of the Muslims after him. The Nusayrî sheikhs, who specifically state that they do not give a higher value than the position and value given to Hazrat Ali by the Prophet, emphasize in their works that their thoughts about Hazrat Ali are within this framework. Considering these statements, we believe that examining the thoughts and convictions of the Nusayrite sheikhs and revealing the methods and methods of dealing with issues related to aqeedah in their writings will make important contributions to the recognition and understanding of this sect. It is one of the foremost principles of this discipline that historians of Islamic sects should be objective in their studies. In the light of this truth, in this study, we have endeavored to examine the Nusayrite sheikhs' conception of God, which forms the basis of their beliefs, beyond what has been said, written and claimed about the Nusayris. In order to contribute to the comprehensibility of their thoughts and ideas on this subject, we have also examined the perception of Hazrat Ali in detail. Our main goal in this study is to reveal the conception of God and the perception of Hazrat Ali by contemporary Nusayrite religious leaders on the axis of their own views.

Keywords

History of Islamic Sects, Nusayrîism, Nusayrî Sheikhs, Concept of God, Tawhid, Hulûl, Hz. Ali

Citation

Yoldaş, Mehmet Hanifi – Kubat, Mehmet. "In the Works of Contemporary Nusayri Sheikh's Conception of God and Perception of Hz. Ali". *The Journal of Near East University Faculty of Theology* 10/1 (June 2024), 1-24. <https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2024.10.1.01>

Date of Submission	02.02.2024
Date of Acceptance	23.04.2024
Date of Publication	30.06.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Author Contribution Levels	While the research, literature scanning and writing stages were carried out by the corresponding author Mehmet Hanifi Yoldaş, the framework determination, revision and writing stages were carried out by the second author Mehmet Kubat.
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Çoğunlukla Suriye'nin Lazkiye, Tartus, Humus kentlerinde ve Lübnan'ın kuzeyindeki bazı bölgelerde yaşamakta olan Nusayrî Alevîler, ülkemizde Hatay, Mersin, Adana illeri ve bu illerin farklı ilçelerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu topluluk, İslâm mezhepleri tarihçileri tarafından Şîa'nın gulât fırkalarından sayılmakla¹ birlikte, Nusayrîler kendilerini ayrı bir fırka/mezhep olarak kabul etmez ve Müslümanlığın özü ve devamı olarak nitelerler.² Nusayrî şeyhlerinden³ Şerafettin Serin, Nusayrîliğin bir mezhep olmayıp İslâm dininin iç yüzündeki “Taki kayyım (Bâtınî gizli)” ve “Hanîf” isimleriyle bilinen akideyi benimseyen kitle olduğunu ifade etmektedir.⁴ Nusayrî şeyhlerine göre Alevî Nusayrî itikadında İslâm'ın beş şartı aynen kabullenilmekte; kelime-i şehâdet ikrar edilmekte, namaz, hac, oruç ve zekât ibadetleri kendilerince kabul edilmektedir.⁵ Öte yandan Nusayrîlik üzerine yaptığı alan araştırmalarıyla tanınan Uluçay ise “Nusayrîlik bâtinî bir İslâmî akidedir. Kur'ân'a dayalı olarak âyetlerin bir zâhirî bir de bâtinî anlamlarının bulunduğu esasına dayanır.”⁶ demek suretiyle bâtinî düşüncenin Nusayrîlikte önemli bir yer işgal ettiğine dikkatleri çekmektedir.

Nusayrîler, kendileri için İslâm'a bağlı Ehl-i beyt'in izinde, namus ve ahlakta temiz ve pak bir millet olduklarını iddia ederler. İnançlarının Hz. Peygamber'e, Hz. Ali'ye, Ehl-i beyte, on iki imama, tüm peygamberlere ve dört kutsal kitaba göre inşa edildiğini ifade ederler.⁷ Nusayrîlere göre kendileri hakkında bir tanımlama yapılacaksa bunun da Kur'ân'a, Ehl-i beyte dayanan Alevî olarak yapılmasının daha isabetli bir tanım olacağıdır. Nusayrîler, Alevî ismini ise “Hz. Ali'ye mensup olmak” diye tanımlamaktadırlar.⁸ Söz gelimi Şeyh Serin

¹ Ebü'l-Feth Tâcüddîn Muhammed b. Abdilkerîm eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal*, thk. Emir Ali Muhenna, Fâur Ali Hasan (Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1993), 220; ayrıca bk. Hatice Arslan, *Nusayrî Geleneğinde İnkarnasyon Öğretisi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 20.

² Nasreddin Eskioçak, *Gerçek İnsanlık ve Din* (İstanbul: Can Yayınları, 2006), 144.

³ Nusayrîler de şeyh kelimesi ile din adamları kastedilmektedir. Ömer Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)* (Adana: Gözde Yayınları, 2011), 46.

⁴ Şerafettin Serin, *Alevî Nusayrîler Hakkında Soru ve Cevaplar* (Adana: Koza Matbaacılık, 2007), 113.

⁵ Serin, *Alevî Nusayrîler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 380.

⁶ Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 20.

⁷ Serin, *Alevî Nusayrîler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 23.

⁸ Ayhan Aydın, *Günümüz Alevî, Bektaşî, Mevlevî, Nusayrî İnanç ve Toplum Önderlerinin Görüş ve Düşünceleri* (İstanbul: Cem Vakfı Yayınları, 2006), 430-431; Sonay, “Alevîlerin ilk zamanlarda Hz. Ali'ye bağlılıklarını ifade etmek için Alevîler ismini, Muhammed b. Nusayr'ın bâbliğini benimsedikleri için de Nusayrîler ismini kullanmaktaydılar. Ancak zamanla Nusayrîler ismine menfi anlam yüklenince bu ismi kullanmaktan vazgeçip Alevîler ismiyle anılmayı tercih ettiler. Bu tercih, 1936 yılında Lazkiye'nin Kırdâha beldesinde toplanan kongrede Alevî kanaat önderleri tarafından karara bağlanmıştır. Kongreden çıkan bildiriye yer alan diğer kararlarla

Alevî Nusayrîleri, “Hz. Peygamber’in, Hz. Ali’nin, Ehl-i beyt’in ve on iki imamın, ehli zikrin ve Kur’ân’ın içinde İslâm dininin müritleridir.”⁹ şeklinde tanımlayarak Nusayrîlerin İslâm dairesi içinde bulunduğunu iddia etmektedir.

Ancak Nusayrîler; Ehl-i sünnetten farklı bir İslâm tanımı yapmaktadırlar. Onlar İslâm’ı; “Peygamberlerin ve on iki imam ile Ehl-i beytin dini” olarak tanımlamaktadırlar. Nusayrîler, kendilerinin Ehl-i beytin vârisleri olduklarını ve sırât-ı müstakîm üzere bulduklarını söylerler.¹⁰ Buna mukabil günümüz araştırmacıları, Nusayrîliğin Zerdüştlük, Mecûsîlik, Sâbîlik, Yahudilik, Hıristiyanlık ve Budizm gibi dinlerden etkilenen karma bir mezhep olduğunu ifade etmektedirler.¹¹ Ancak Nusayrîler kendileri hakkında yapılan bu nitelermelerin hiçbirisini kabul etmezler.¹² Ayrıca Şîî gulât fırkalarından Sebeiyye fırkası ile de ilgilerinin olmadığını söylerler. Onlar kendilerini on iki imamın imamlığına inananlar ve İsnâaşeriyye mezhebine tabi olanlar diye vasfederler.¹³ Bu durumu Şeyh Sonay da Nusayrîlerin imam Ca’fer es-Sâdık’a (ö. 148/765) her zaman bağlı olduklarını ve Ca’ferîliği hiçbir zaman bırakmadıklarını söylemekle¹⁴ dile getirmiş olmaktadır. Çağdaş araştırmacıardan Ahmet Sonay, Alevîliğin/Nusayrîliğin İmâmîyye Şîâsının bir kolu olduğunu, Usûlî İmâmîyye ile birçok konuda benzer görüşlere sahip oldukları gibi birçok konuda da farklı fikirlerinden ötürü onlardan ayrıldıklarını ifade etmektedir.¹⁵ Haliyle Nusayrî şeyhlerinin düşünceleri dikkate alınarak Nusayrîliğin menşeinin Şîîlik olduğunu

birlikte bu karar da dönemin Fransız manda yönetimi tarafından kabul edilmiştir. Bu kararın Fransızlar tarafından alınıp Alevîlere dayatıldığı yönündeki iddia ise hiçbir delile dayanmamaktadır.” ifadeleriyle Alevî isminin Nusayrîlere Fransızlar tarafından 1. Dünya savaşından sonra verildiği tezinin yanlışlığını ortaya koymaktadır. Bk. Ahmet Sonay, “Abdurrahman El-Hayyir’in ‘Yakzatü’l-Müslimîn El-‘Aleviyyîn’ Adlı Makalesi: Tercüme Ve Değerlendirme”, *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 16/1 (2023), 421.

⁹ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 92.

¹⁰ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 41, 157, 289.

¹¹ Mehmet Hanifi Yoldaş, “Arap Alevîlerinin Ahirete İman Anlayışları ve Tenâsüh İnançları”, *UMDE Dini Tetkikler Dergisi* 6/1 (Temmuz 2023), 88; Hüseyin Türk, *Anadolu’nun Gizli İnanıcı Nusayrîlik: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013), 288.

¹² Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 47.

¹³ Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 48; Mehmet Hanifi Yoldaş vd., “Nusayrî Gençlerinin Dini Eğitimi ve Amcalık Kurumunun İşlevi”, *RUSUH Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3/2 (Aralık 2023), 141.

¹⁴ Sabahattin Sonay, *Kur’an İşığında İslam ve Gerçek Alevilik* (b.y.: Öz Akdeniz Ofset, 1991), 169.

¹⁵ Sonay, “Abdurrahman El-Hayyir’in ‘Yakzatü’l-Müslimîn El-‘Aleviyyîn’ Adlı Makalesi: Tercüme Ve Değerlendirme”, 421; Ahmet Sonay, “Çağdaş Nusayrî Âlimlerden Abdurrahmân el-Hayyir: Hayatı, Eserleri ve Görüşleri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 4/1 (2021), 169.

ifade edebiliriz. Bu da akidelerinin Hz. Ali ve çocuklarından tevarüs etmesi anlamına gelmektedir.¹⁶

Nusayrî şeyhleri; peygamberlerinin Hz. Muhammed, kitaplarının da Kur’ân olduğunu söyleyerek ayrı kutsal bir kitaplarının olduğu iddiasını reddederler.¹⁷ Nusayrîler, Kur’ân’ı tüm Müslümanlar gibi içtenlikle kabul ettiklerini ve hayatlarına uyguladıklarını ayrıca kendileri için dünya ve din hususunda tek otorite merciin Kur’ân ile Ehl-i beyt olduğunu, bu konuda başka bir görüşlerinin bulunmadığını ileri sürerler.¹⁸

Arap Alevîleri için kullanılan “Nusayrî” isminin menşei konusunda Nusayrî şeyhleri birbirlerinden farklı görüşlere sahiptir. Şeyh Eskiocak, ikinci halife Hz. Ömer zamanında Ubeyde b. Cerrâh komutasındaki askerlerin yardım etmek için Medine’den Ensâr’dan 450 kişilik askeri bir kuvvetin geldiğini ve bu askerlerin Suriye’de fethettikleri yerlere yerleştiklerini söyler. Yerleştikleri bu dağlarda (Lazkiye civarı) daha önce Hristiyanlar yaşadıkları için Cebelü’n-Nasara (Hristiyan dağları) denilmektedir. Bu dağlara yerleşen Alevîlere de zamanla Nusayrî adı verildi.¹⁹ Şeyh Reyhani’ye göre ise bu ad, Muhammed b. Nusayr’dan (ö. 270/883) gelmektedir.²⁰ Şeyh Mullaoğlu da Şeyh Reyhani ile aynı kanaati paylaşmaktadır.²¹ Şeyh Şanlı, İbn Nusayr için “Hasan el-Askerî’nin (ö. 260/874) ve diğer imamların öğretilerini birebir aktaran kişidir ve on birinci imamın en değerli öğrencisidir.”²² nitelemesini yapmaktadır. Şeyh Ahmet Bedir, el-Askerî’nin vefatından sonra müritleri arasında ihtilafların çıktığını ve bidatlerin türediğini söyler. İbn Nusayr tüm bu bidatleri kabul etmediği gibi el-Askerî’nin akidesini temsil eden kişidir. Bundan ötürü el-Askerî’nin gerçek sevenleri İbn Nusayr’ın etrafında toplanmışlardır. Şeyh Ahmet Bedir’e göre İbn Nusayr yeni bir akide ortaya koymamıştır. Onun yaptığı Ehl-i beyt akidesini korumak ve yaymaktır.²³ Kendisi de Nusayrî olan Hamit Sayar ise Alevîlerin Ehl-i beyt öğretisini İbn Nusayr önderliğinde/liderliğinde sürdürdüklerini ifade eder. İbn Nusayr, Hasan el-Askerî’nin en bilgili ve en saygın öğrencisi olup Ehl-i beyt öğretisini sonraki

¹⁶ Sonay, *Kur’an Işığında İslam ve Gerçek Alevilik*, 180; Arslan, *Nusayri Geleneğinde İnkarnasyon Öğretisi*, 116.

¹⁷ Aydın, *Günümüüz Alevi, Bektaşî, Mevlevî, Nusayri İnanç ve Toplum Önderleri*, 438.

¹⁸ Uluçay, *Nusayrilik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 56-57.

¹⁹ Eskiocak, *Gerçek İnsanlık ve Din*, 145.

²⁰ Mahmut Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 2 Tarihte Aleviler* (İstanbul: Can Yayınları, 1995), 21; Halil İbrahim Bulut, “Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik”, *Ortadoğu Yıllığı* 7/7 (2011), 583; Mehmet Kubat, *İslâm Mezhepleri Tarihi* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2014), 309.

²¹ Memet Mullaoğlu, *Ali’nin Özü Kur’an Evren’in Gizi İnsan* (Hatay: Onur Ofset, 2006), 52.

²² Tazegül Demir - Nazife Özdemir, “Avrasya Televizyonu’nda Yayınlanan ‘48 Perşembe’ Adlı Programda Nusayrîlerle Yapılan Söyleşi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 271.

²³ Uluçay, *Nusayrilik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 55.

nesillere orijinal haliyle aktaran kişidir.²⁴ Nusayrîlere göre İbn Nusayr, on ikinci imamın nâibi olduğunu iddia etmemiştir. Ehl-i beyt imamlarının dininden başka bir din seçmediği gibi onların mezhebine tabi olan bir Alevî'dir.²⁵

Bu çalışmamızın sınırlarını aşacağından Nusayrîliğin teşekkül sürecine değinilmeyecektir.²⁶ Ancak mezhebin teşekkül sürecindeki önemli kişilerle ilgili olarak Şeyh Reyhani Nusayrîliğin meydana çıkma sürecinde ve fikirlerin sistemleşmesinde Muhammed b. Ali el-Cillî (ö. 384/994) ile Ebû Saîd Meymûn b. Kâsım et-Taberânî'nin (ö. 426/1034-5) ayrı bir yerinin olduğunu dile getirir.²⁷ Şeyh Reyhani, Hüseyin b. Hamdân el-Hasîbî (ö. 346/957 veya 358/969) için de Nusayrî mezhebinin imamı tanımlamasını yapar²⁸ ve Hasîbî'den Alevîlerin büyük şeyhi diye bahseder.²⁹ Şeyh Şanlı da benzer ifadelerle "Nusayrî inancını belli kaideler çerçevesinde sistemleştiren ve kurumsal hale gelmesini sağlayan kişi el-Hasîbî'dir." demektedir. Şeyh Şanlı, et-Taberânî'den sonra Nusayrî Alevîlerinin çok geniş coğrafyalara yayıldıklarını ve tek merkezden kontrolünün zor olduğunu söyler. Bundan ötürü her hoca/imam/şeyh kendi bölgesinde hâkimiyet kurmaya ve inançlarını devam ettirmeye başlamıştır.³⁰

Makalemizde Nusayrîlerin tanrı tasavvurlarını ve Hz. Ali ile alakalı düşünce ve görüşlerini kendi din adamlarının/şeyhlerinin ortaya koydukları eserler ve bu din adamlarıyla yapılan mülakatlarda ifade edilenler ekseninde inceleyeceğiz. Konuyu betimleyici bir bakış açısıyla ele almaya gayret edeceğiz. Amacımız Nusayrî akidesinin temelini oluşturan bu konuyu Nusayrî şeyhlerinin ve kanaat önderlerinin telifleri ekseninde herhangi bir değerlendirmeye tabi tutmadan ortaya koyabilmek ve bu konuda yapılacak başka çalışmalar için ufuk açma noktasında katkıda bulunmaktır.

1. Nusayrî Şeyhlerinin Eserlerinde Tanrı Tasavvuru

İnsanlığın yaratılışından itibaren "Tanrı" inancı insanlar tarafından genel olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte insanların inandıkları tanrı/ların vasıfları ve özellikleri zamana ve mekâna göre farklı algılama şekilleriyle ortaya çıkmıştır. Tek tanrı inancına sahip olan

²⁴ Hamit Sayar, *Gölgesi Işıklar 1 Alevi Nusayri Manifestosu* (Ankara: Dorlion Yayınları, 2021), 23-24.

²⁵ Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 47; Yoldaş vd., "Nusayrî Gençlerinin Dini Eğitimi ve Amcalık Kurumunun İşlevi", 142.

²⁶ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 319-328.

²⁷ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 2*, 51.

²⁸ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 2*, 51.

²⁹ Mahmut Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 3 Tarihte Aleviler* (İstanbul: Can Yayınları, 1997), 180; Nusayrîlerin kurucu imamları hakkında bilgi için bk. Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 52-56.

³⁰ Demir - Özdemir, "48 Perşembe' Adlı Programda Nusayrîlerle Yapılan Söyleşi", 275.

insanların zamanla bu inançtan uzaklaşabildikleri ve birbirinden farklı inançlara sahip olabildikleri söylenebilir.³¹

Nusayrîlik, gulât-ı Şîa'dan kabul edilmektedir.³² Şîi gulât fırkalarının teolojilerinin esasını oluşturan Hz. Ali'yi ilahlaştırma görüşü, bu fırkaların kendilerine özgü olan bir öğretileridir. Radikal Şîi topluluklara gulât denilmesinin temel nedeni de bu inançlarıdır. Nusayrîler kendilerini tanımlarken, “Allah’ın varlığına inanır ve ibadetlerimizi sadece onun rızası için yaparız”³³ demektedirler. Nusayrî olmayan çağdaş müellifler ise Nusayrîleri Şîa'nın aşırı ve bâtinî fırkalarından saymaktadırlar. Ayrıca inanç ilkelerinin temelinde Hz. Ali'nin ilahlaştırılması esasının olduğunu ifade ederler.³⁴ Bulut, Hz. Ali'nin tanrının cisimleşmiş hali olduğu ve Kur'ân'da geçen tüm ilahi sıfatların Ali için kullanıldığı inancının Nusayrîlerde olduğunu ileri sürmektedir.³⁵ Çağdaş araştırmacılardan Öz, Nusayrî inançlarının dikkatle incelenmesi sonucunda paganizm, putperestlik, Hristiyanlık, İsnâaşeriyye Şîası, İsmâiliyye, Mecûsîlik, Mezdekîlik, aşırı Şîi gruplar ve yeni Eflatuncu felsefeden etkilendiklerinin müşahede edildiğini ileri sürmektedir.³⁶

Biz bu çalışmamızda klasik Nusayrî eserlerinden ziyade çağdaş ve Türkiye'de ikamet eden Nusayrî şeyhlerinin eserleri ve kendileriyle yapılmış mülakatlar ekseninde düşüncelerini incelemek suretiyle konuyu ele almak istiyoruz.

1.1. Tevhid İlkesi

Tevhid, Allah Teâlâ'nın sıfatlarında, zâtında ve mabûd oluşunda tek ve bir olduğunu ıkrar etmek demektir.³⁷ İslâm, tevhid dini olarak bilinir. Tevhid inancı en net şekilde İhlâs sûresinde ifade edilmiştir. İslâmîyet'te Allah'ın varlığı ve birliği, insanların inanmaları gereken ilk esastır. Hz. Muhammed'in 23 yıl süren risâleti boyunca insanlara çağırısı “Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah” temel ilkesidir. Bu ilke Müslüman olmanın da ilk şartıdır.

³¹ Abdulhamit Sinanoğlu, “Günümüz İnanç Problemlerinden Nusayrîlerin Tanrı Tasavvurları ve Reenkarnasyon Görüşleri”, *Günümüz İnanç Problemleri (Sempozyum)*, ed. ed.y. (Erzurum: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2001), 321.

³² Yoldaş, “Arap Alevîlerinin Ahirete İman Anlayışları ve Tenâsüh İnançları”, 107; Arslan, *Nusayrî Geleneğinde İnkarnasyon Öğretisi*, 122.

³³ Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 59.

³⁴ Mustafa Öz, “Nusayrîler”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Alevîler Bektaşiler Nusayrîler*, ed. İsmail Kurt - Seyid Ali Tüz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999), 181,187; Sinanoğlu, “Nusayrîlerin Tanrı Tasavvurları ve Reenkarnasyon”, 320.

³⁵ Bulut, “Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrîlik”, 590.

³⁶ Öz, “Nusayrîler”, 192.

³⁷ Mehmet Kubat, *Kur'an'da Tevhid* (İstanbul: Beka Yayınları, 2014), 162-163.

Nusayrî şeyhlerine göre Allah herkesten önce Kur'ân'da "Lâ ilâhe illallah" demek suretiyle kendi zâtına şehâdet getirdi ve Allah fikrini tevhid etti.³⁸ Nusayrî akidesine göre kelime-i şehâdet, tevhid kelimesidir. Müslüman olmak isteyen kişinin ilk kesin işaretidir. İmanın en önemli unsurudur. Kelime-i şehâdetin önemini Nusayrî şeyhleri de eserlerinde vurgulamaktadırlar. Örneğin Şeyh Turhaner, "Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah..." şehâdetini sıtkı ihlâs ile tam iman ile getirenler, gerçek Müslüman zümresine girer."³⁹ demekte ve Nusayrî itikadında kelime-i şehâdetin önemini ifade etmektedir.

Muhalifleri, Nusayrîlerin tevhid esasını Hz. Ali'nin ulûhiyeti ve hulûl inancını baz alınarak yorumladıklarını ileri sürerler. Onlar, Nusayrîlerin Hz. Ali'nin ilah oluşunu Allah Teâlâ'nın lâhûtî ve nâsûtî olmak üzere iki yönünün bulunduğu ve kulun Rabbini tanıması için görünen/nâsûtî bedene girdiği ve bunun sonucu olarak Hz. Ali'nin şahsında zuhur ettiği bir anlam çerçevesinde kabul ettiklerini vurgularlar.⁴⁰ Ancak ifade edilen bu görüş Nusayrî şeyhlerince kabul edilmez. Aksine görüşleri dile getirerek gerçek tevhid inancına sahip oldukları hususunda ısrar ederler. Nusayrî şeyhleri, Alevî Nusayrîlerin İhlâs sûresinde bahsedildiği şekilde bir Allah inancına sahip olduklarını ve kendileri için bu inanç dışında söylenenlerin kabulünün mümkün olmayan bir itham olduğunu ifade ederler.⁴¹ Şeyh Serin tevhid fikrini; "Allah tektir, kimseyi doğurmamış ve kimseden doğmamıştır. İdrak edilemez, aciz düşürülemez kâdir olup takdir ettireni yoktur. İltir, ilk faili yoktur. Her şey fani olacak yalnız zâtı bâkî kalacak olandır."⁴² ve "Allah iltir ilki yoktur, sondur sonu yoktur, zâhirdir, görülen anlamında bâtındır, gizleyeni yoktur."⁴³ "Allah; zâtı ebedi, bâkî, hayyü'l-kayyûm olandır. Allah'ın ilmine, bilincine, gücüne, hikmetine, adâletine ve iradesine hiç kimse vakîf değildir."⁴⁴ ifadeleriyle ortaya koymaktadır.

Kendisi Nusayrî inancına sahip olan ve Güney Eğitim Vakfı ile AKAD'ın Kurucu Başkanı sıfatına haiz olan Hasan Atıcı, Allah'ı tanımlamak için kullanılan bütün sıfatlardan örneğin "ehad, önsüz, sonsuz, rahman, kâdir ve benzeri" Allah'ın tenzih edilmesi gerektiğini söyler. Çünkü Allah her türlü sıfattan münezzehtir. Nusayrîlerin imamlarından olan Muhammed b. Nusayr ve üçüncü kuşaktan halifesi olan Hüseyin b. Hamdân el-Hasîbî, Allah'ı bütün sıfatlardan tenzih ettikten sonra "O, O'dur. O'nu ancak O bilir" demişlerdir ve kendileri de bu inancı kabul etmektedirler.⁴⁵

³⁸ Mahmut Nedim Turhaner, *Allah'ın Mezheplerle Mücadelesi* (b.y.: y.y., ts.), 126.

³⁹ Turhaner, *Allah'ın Mezheplerle Mücadelesi*, 125.

⁴⁰ Kubat, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, 312.

⁴¹ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 170.

⁴² Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 15.

⁴³ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 115.

⁴⁴ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 376.

⁴⁵ Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 112.

Nusayrîlerin inançlarıyla ilgili *Kitâbü'l-Mecmû'*da geçen Hz. Ali'nin ilahlılığıyla ilgili ifadeler öne sürülerek Nusayrîlerin tanrı inançları hakkında gerçek düşüncelerini sakladıkları (takiyye) ileri sürülebilir. Ancak bu görüşle ilgili olmak üzere Sinanoğlu'nun bir aktarımını burada ifade etmek istiyoruz. Buna göre Nusayrî din adamları *Kitâbü'l-Mecmû'*daki Hz. Ali'nin ulûhiyetiyle alakala bahislerin sonradan bu kitaba eklendiğini ve böylece kitabın hacminin büyüldüğünü söylemektedirler. el-Hasîbî'den sonra bazı kişilerin eklemeler yaptıklarını ve özellikle Hz. Ali'nin ilahlaştırılmasıyla ilgili kısımların düşmanları tarafından bilinçli olarak *el-Mecmû'*ya eklendiğini söylemektedirler.⁴⁶ Nusayrî inancına sahip Sayar da benzer bir düşünceyi zimnen olmak üzere dile getirir. Sayar'a göre *Kitâbü'l-Mecmû'*nun el-Hasîbî'ye ait olmadığını bilakis et-Taberânî'ye ait olup Alevî bayramları hakkında tamamlayıcı bilgi verdiğini söyler.⁴⁷ Yani *el-Mecmû'*da ulûhiyet bahsinin olmadığını ifade etmek istemektedir. Şeyh Mullaoglu da "et-Taberânî'nin yazdığı "*el-Mecmû'*" isimli kitap da sadece on iki bayram, o bayramların önemi, Kur'ân'da zikri geçen kutsal olaylar, Kur'ân'daki kanıtları ve o bayramlarda yapılması gereken dualar vardı. Ancak kitapta bunlardan başka bulunan her şey daha sonra başkalar tarafından eklenmiştir."⁴⁸ görüşünü dile getirmekle Hz. Ali'nin ulûhiyetiyle alakalı Nusayrîlerin inandıkları düşüncelerini dile getirmiş olmaktadır. Piri Er, Nusayrîlerin; Allah yaratandır, peygamber Hz. Muhammed'dir ve Hz. Ali de Hz. Peygamber'in vefatını müteakip hilafet makamına gelmesi gereken kişidir⁴⁹ inancına sahip olduklarını aktarmaktadır.

1.2. Hulûl İnancı

Hulûl, Allah'ın zâtının ya da sıfatlarının yarattıklarına intikal etmesi anlamında kullanılan bir terimdir.⁵⁰ Eski çağlardan beri birçok dinî geleneğin düşünce sisteminde tanrının beşeri âlemde kendini herhangi bir varlıkta gösterebileceği inancına rastlanmaktadır. Budizm, Hinduizm, kadim Mısır dinlerinde ve Hristiyanlıkta bu inancın izlerine rastlanmaktadır. Aynı şekilde Şîî gulât fırkalarında da bu inancın varlığına

⁴⁶ Abdülhamit Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı: (Çağımızda Batnilik Örneği)* (Konya: Esra Yayınları, 1997), 199.

⁴⁷ Sayar, *Gölgeli Işıklar 1*, 100; Arslan, *Kitâbü'l-Mecmû'*nun el-Hasîbî tarafından yazılmadığını ve bu eserin anonim olma ihtimalinin yüksek olduğunu söylemektedir. Bk. Arslan, *Nusayri Geleneğinde İnkarnasyon Öğretisi*, 105.

⁴⁸ Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 54-55.

⁴⁹ Piri Er, "Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevileri (Nusayrîler) ve İnanç Esasları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 278.

⁵⁰ Kürşat Demirci, "Hulûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/340.

rastlanmaktadır.⁵¹ Ehl-i sünnet, Mu'tezile ve mûtedil Şîf fırkaların tamamına göre tüm şekilleriyle hulûl, İslâm itikadına aykırıdır ve bu inancın kabulü söz konusu değildir.⁵²

Çağdaş İslâm mezhepleri tarihçileri, Nusayrîlerin hulûl nazariyesine inandıklarını ifade ederler. Buna göre Nusayrî inancında Allah cismani suretler şeklinde görünür. Bu suretleri ise Hz. Ali ve evlatları temsil etmektedir.⁵³ Nusayrîlerin ulûhiyetin Hz. Ali'ye hulûl ettiğine inandıkları ve Hz. Ali'nin mutlak gayb olduğu ve ilah olarak kabul ettikleri görüşü dile getirilir.⁵⁴ Kimi araştırmacılara göre bu inanç ilkesi Nusayrî düşüncede temel bir doktrindir.⁵⁵

Nusayrîler hakkında ileri sürülen bu görüşlere mukabil Alevî Nusayrîlerin kendileri, hulûl inancını kabul etmediklerini ve bu inancı benimseyenlerin de dalâlete saptıklarını söylerler.⁵⁶ Söz gelimi Nusayrî şeyhlerinden Mustafa Bedir Sonay, hulûl inancını kabul etmedikleri gibi görüşü kabul edenleri de dalâlete sapanlar diye vafeder. Ona göre bu iddiayı dile getirenler ihlâs sûresini yalanlamış olmaktadır. Bu iddia bir küfürdür ve şiddetle reddedilmelidir.⁵⁷ Uluçay ise, Nusayrî akidesinde hulûl inancı bulunmadığını, Kur'ân'da geçtiği üzere Allah'ın kudretinin tecelli ettiğinin Nusayrîlerce kabul edildiğini söyler. Ancak Nusayrîler hiçbir şekilde Allah'ın cisimleştiğini kabul etmezler. Mesela Hasan Atıcı, "Tevhid ehli olan biz Nusayrîler Allah'ı cisimleştirmenin küfre düşmek olduğunu biliriz ve söyleriz"⁵⁸ demektedir ve hulûl inancını kesin bir dille reddettiklerini belirtmektedir.

Nusayrîler, kendilerinin Hz. Ali'ye tanrı olarak taptıkları ithamını da kabul etmezler.⁵⁹ Onlar, "Her şeyden önce Hz. Ali bilinen ve görünen, yemekle içmekle tanınan, evlenen ve bir kılıç darbesiyle ölen bir cisme Allah olarak ibâdet etmiyoruz." görüşünü dile getirmektedirler. Hz. Ali'nin ismiyle ilgili olarak; Allah'ın bin bir isminden biri olan Ali'nin anlamı "yüksek" demektir. Şeyh Serin, kendilerinin isim bağdaşmasından ötürü ithama uğradıklarını söyler. Hz. Ali'yi Hz. Muhammed'in yazmakla bitmeyen tanıtımlarından,

⁵¹ Hatice Arslan, "Klâsik Nusayrî Eserlerinde Tanrı Düşüncesi", *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları (Dergi)* 12/35 (2017), 470.

⁵² Yusuf Şevki Yavuz, "İslâm Düşüncesinde Hulûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/343.

⁵³ Kubat, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, 312-313.

⁵⁴ Sinanoğlu, "Nusayrîlerin Tanrı Tasavvurları ve Reenkarnasyon", 322.

⁵⁵ Harun Işık, "Kitabu Ta'limi Diyaneti'n-Nusayriyye Işığında Nusayri Teolojisi", *Bilimname: Düşünce Platformu* 24 (Ocak 2013), 43.

⁵⁶ Sayar, *Gölge Işıklar* 1, 200.

⁵⁷ Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 44.

⁵⁸ Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 112.

⁵⁹ Arslan, *Nusayri Geleneğinde İnkarnasyon Öğretisi*, 118.

Kur’ân’daki mucize kanıtlarından, Ehl-i beytin ve imamların başı olduğu için severiz. Ona canımız fedadır.” demektedir.⁶⁰

Şeyh Serin, Hz. Ali bilinen bedenle dünyada görülen insan sıfatı ile ilahlaştırılmaz. Allah’a belirlenmiş bir bedenle ibadet eden Allah’ı sınırlandırmış ve küçümsemiştir. Allah’ın zâtı göklerden, yerlerden yüce olup hiçbir şeyden oluşmamış ve her şeyin üstünde kâdirdir, yaratıcıdır. İhlâs sûresinde zâtının tevhidi anlatılmaktadır.⁶¹ Hasan Atıcı, Nusayrîlerin Allah inancının İhlâs sûresinde anlatıldığı gibi olduğunu ifade eder.⁶² Hz. Ali insan sıfatı ile bilinen ve görülen bedeni haliyle imamdır, velidir ve vasîdir. Hz. Muhammed’in yardımcısıdır. Hz. Ali vefat edip dünyasını değiştirdiğinde kendisinin yaratıldığı nur yeniden Allah’ın öz nuruyla birleşmiştir.⁶³

Şeyh Reyhani; Hz. Ali’nin ölüyü diriltmesi, güneşi namaz vakti için geçtiğinden dolayı geri döndürmesi gibi hârikulâde olayların Hz. Ali’ye Allah diyenler tarafından nispet edildiğini ancak gerçek olan hususun Allah’ın bu gibi olaylar için dilediğine kudret verdiği. Buna göre Hz. Ali bu kudrete sahip olacak en evla isimdir. Ali için Allah’tır demediklerini sadece Hz. Ali’nin olağanüstü güçlerinin olduğuna ve evlialık derecesinin çok yüksek olduğuna inandıklarını söyler.⁶⁴ Görüldüğü üzere Nusayrî şeyhleri hulûl inancına sahip olmadıklarını dile getirmektedirler. Öte yandan hulûl bahsi açıldığında ismi geçen Hz. Ali ile alakalı düşüncelerini değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda ise sanki konuyla alakalı gerçek fikirlerini sakladıkları hissiyatı kişide oluşmaktadır. Ancak bilimsel olan tutum Nusayrîlerin konu hakkında ifade ettiklerini esas almaktır.

Bu konuda değinmek istediğimiz bir diğer husus da Şehristânî (ö. 548/1153)’nin el-Milel kitabında geçen ve Hasan el-Askerî’nin Nusayrîlerce ilah şeklindeki nitelemesinin⁶⁵ Nusayrî şeyhleri tarafından yalan ve iftira olarak kabul edildiği bahsidir.⁶⁶ Nusayrî düşünceye göre gerçek olan husus Ehl-i beyt imamlarının hiçbirinin peygamberlik iddiasında bulunmadığı ve onların makamının imamlık olduğudur.⁶⁷ Allah, vahyini nefsinin öz nurundan seçtiği peygamberlere indirmiştir. Hiçbir peygamber “Ben Allah’ım” iddiasında bulunmamıştır.

⁶⁰ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 122.

⁶¹ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 145.

⁶² Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 111.

⁶³ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 149.

⁶⁴ Er, “Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevileri”, 278.

⁶⁵ Bk. Şehristânî, *el-Milel ve’n-nihal*, 221-222.

⁶⁶ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 166.

⁶⁷ Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 47; Şeyh Serin, Nevbahtî başta olmak üzere Şehristânî gibi ilk devir mezhepler tarihçileri ile Fiğlalı Gölpınarlı, Şapolyo, Çubukçu, Çağatay, Ebu Zehra, Baha Said ve Abdurrahman Bedevî gibi müelliflerin eserlerinde Nusayrîlere iftira attıklarını ve kendileriyle alakalı olmayan birçok bilgiyi yazmak suretiyle zalim olduklarını ve büyük bir vebale girdiklerini söyler. Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 20-22.

Tüm peygamberler Allah'ın birliğini ve dininin mesajlarını insanlara tebliğ etmişlerdir. Peygamberler, Allah'ın izniyle mucizelerini ortaya koymuşlardır. Allah Teâlâ öz nurunu insan bedeni içerisinde hicap ederek gönderdiği peygamberlere; halife, vasî ve yardımcı olarak muhakkak birini göndermiştir. Hz. Âdem devrinde vasî Kabil'dir. Nuh'un vasîsi Şit, Yakup'un vasîsi Yusuf, Musa'nın vasîsi Yuşa, Süleyman'ın vasîsi Asaf, İsa'nın vasîsi Şem'un es-Safâ, Hz. Muhammed'in vasîsi Hz. Ali'dir.⁶⁸

1.1.1. A-M-S Sembolü

“Mâna, isim, bâb” olarak ifade edilen bu üçlemenin Nusayrî inancında oldukça önemli bir yer işgal ettiği dile getirilir.⁶⁹ Nusayrî inancının anlaşılmasında ve kavranmasında esas ilke olarak kabul edilir. Bu ilke A-M-S (Ayın-Mim-Sin) kavramlaştırmasıyla farklı bir anlama büründürülmüştür.⁷⁰ Nusayrîler için Hz. Ali'nin Allah, hicâbın Hz. Muhammed, bâbın da Selman-ı Farisi olduğuna inandıkları ifade edilir.⁷¹

Şeyh Serin, A-M-S harfleri, Hz. Ali'nin, Hz. Muhammed'in ve Selman-ı Farisi'nin isimlerindeki ilk harflerdir. Bu üç isim kutsaldır ve Allah'ın zâtına yakındırlar. Bundan ötürü şifre şeklinde Şûrâ sûresinin başında geçmektedir.⁷² Şeyh Turhaner, gönderilen tüm peygamberlerin İslâm dinini insanlara tavsiye edip anlattığını,⁷³ Hz. Muhammed'in ilahi nizamın son tebliğcisi olduğunu⁷⁴ ve Peygamber Efendimizin, Allah'ın mübarek yüzünün nurundan yaratılmış olup ilk nur olarak kabul ettiklerini ifade eder. Ayrıca Allah'ın mübarek yüzünden başka her şeyin faniliğini dile getirir.⁷⁵ Şeyh Turhaner'in bu fikirleri üzerinde düşünüldüğü zaman, Nusayrîler hakkında A-M-S inancıyla ilgili ileri sürülenleri kabul etmedikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Onun, peygamberlerin ve Hz. Peygamberin Allah'ın dinini tebliğe memur olduklarını, onlara farklı bir rolün biçilemeyeceğini ifade eden açıklamaları zımnen A-M-S sembolleri ile ilgili kendileri hakkında ortaya atılan görüşlerin de reddi anlamında da anlaşılabilir.

Sinanoğlu, ismini vermediği Nusayrî bir din adamına A-M-S harflerinin manasını ve menşeyini sormuştur. Bu din adamının verdiği cevaba göre; Hüseyin b. Hamdân el-Hasîbî, taliplerine ve öğrencilerine; mevcut yöneticilerin kendilerine çok zulmettiklerini,

⁶⁸ Serin, *Alevi Nusayrîler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 146-147.

⁶⁹ İlyas Üzüm, “Türkiye’de Alevî/Nusayrî Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım”, *İslâm Araştırmaları Dergisi* 4 (2000), 184; Arslan, *Nusayrî Geleneğinde İnkarnasyon Öğretisi*, 23.

⁷⁰ Hüseyin Türk, “Nusayrîlik: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri”, *Folklor/Edebiyat = Folklore/Literature* 7/28 (2001), 132.

⁷¹ Öz, “Nusayrîler”, 187; Arslan, *Nusayrî Geleneğinde İnkarnasyon Öğretisi*, 35.

⁷² Serin, *Alevi Nusayrîler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 142.

⁷³ Turhaner, *Allah'ın Mezheplerle Mücadelesi*, 23.

⁷⁴ Turhaner, *Allah'ın Mezheplerle Mücadelesi*, 22.

⁷⁵ Nasreddin Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur'ândaki Reenkarnasyon* (İstanbul: Can Yayınları, 1998), 54.

barınacak yer bulamadıklarını ve nihayetinde öldürüldüklerini söylemiştir. Bundan ötürü aynı inancı paylaşanlar olarak aralarında birbirlerini tanıyacakları bir parola (A-M-S) kullanmak istediğini söylemiştir.⁷⁶ Bu anlatıma göre; A-M-S sembolünün ortaya çıkışı ve kullanım amacının bu olduğu böylelikle ifade edilmiş olmaktadır.

2. Nusayrî Şeyhlerinin Eserlerinde Hz. Ali Algısı

Daha önce de vurguladığımız üzere Nusayrîlik üzerine yapılan çalışmalarda Nusayrîlerin, Hz. Ali'yi ilah olarak kabul ettikleri ifade edilmektedir.⁷⁷ Bu kabul de genel anlamda Hz. Ali'nin ilahlığı, beşer olan bir varlığın tanrılaştırılması anlamında değil Allah'ın bir insanın bedenine hulûlü manasında anlaşıldığı ifade edilir.⁷⁸ Oysa Nusayrîler Hz. Ali ile ilgili ifade edilen bu görüşü kabul etmemektedirler. Nitekim Nusayrî şeyhleri Hz. Ali'yi, Ebu Talib'in evladı ve Hz. Muhammed'in amcasının oğlu olarak konumlandırırlar. Hz. Muhammed çocukluk ve gençlik yıllarında Ebu Talib'in yanında kaldığı için Hz. Ali ile aynı evde büyümüştür.⁷⁹ Şeyh Eskiocak, Ehl-i sünnetin Hz. Ali hakkındaki görüşleriyle birebir uyumlu olan fikirlerle Hz. Ali hakkında düşüncesini ortaya koymaktadır.⁸⁰ Şeyh Sonay da Nusayrîlerin İslâm tarihi boyunca Hz. Ali'yi Hz. Muhammed'den daha fazla yüceltmediklerini ve Hz. Ali'ye Hz. Peygamber'in verdiği konumdan üst bir konum vermediklerini söyler.⁸¹

Şeyh Reyhani, Ali'yi seven kişinin mümin, sevmeyenin ise münafık olduğunu ve Ali'yi sevmenin Allah ile Peygamber'ini sevmek derecesinde olduğunu ifade eder.⁸² Nusayrîlere göre Hz. Ali'yi anlamak için önce Hz. Muhammed'i tanımak gerekmektedir.⁸³ “Hz. Muhammed kimdir?” şeklinde sorulacak soruya da “Allah'ın yaratmış olduğu ilk nurdur ve Allah'ın resulüdür.”⁸⁴ cevabını verirler. Şeyh Okur; Allah'ın, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'yi aynı nurdan yarattığını söyler.⁸⁵ Bu ifadeleri destekleyecek şekilde olmak üzere Şeyh Eskiocak, Hz. Muhammed'in Hz. Ali hakkında “Hz. Âdem yaratılmadan bin sene önce ben ile Ali bir nur idik ve arşın altında yüce Allah'ı tesbih ediyorduk.” buyurduğunu nakleder.⁸⁶

⁷⁶ Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası*, 199.

⁷⁷ Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası*, 53.

⁷⁸ İlyas Üzümlü, “Nusayrîlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/272.

⁷⁹ Nasreddin Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir* (İstanbul: Can Yayınları, 2014), 14.

⁸⁰ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 15.

⁸¹ Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 44; Arslan, *Nusayrî Geleneğinde İnkarnasyon Öğretisi*, 118.

⁸² Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 3, 213.

⁸³ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 10.

⁸⁴ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 11.

⁸⁵ Er, “Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevileri”, 278.

⁸⁶ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 42.

Şeyh Eskiocak dile getirdiği bu görüşünü “Mübâhele Olayını”⁸⁷ anlatırken “Hz. Ali’nin ayeti kerime⁸⁸ gereğince Hz. Muhammed’in nefsi sayıldığı”⁸⁹ yorumu ile de sürdürmektedir.

Nusayrî şeyhleri Hz. Ali’nin ilmi için de genel kabulün dışında görüşler ortaya koymuşlardır. Örneğin Şeyh Serin Hz. Ali’nin ilmi hakkında; “Hz. Ali’nin felsefesini, gelecekle ilgili ledün irfanını, ilimde bilgisini, kâmil insan zatının üstüne üst gelmemiştir. Zatı dünyaya gelmiş ve geçmiş ilim, felsefe, keşif, fen, icat, bilimsel tıbbın her türlü ilmine, bilincine vakıf önerileri vardır.” ifadelerini kullanır.⁹⁰ Şeyh Eskiocak ise Hz. Ali’nin ilmi hakkında delil olarak Hz. Peygamber’den “Ben ilmin beldesiyim. Ali onun kapısıdır. Kim beldeye girmek isterse kapıdan girsin.” rivayetini naklederek “Gerçek ilimlere ulaşmak ve hakikate varmak isteyen kişi bu hadis mucibince ilim beldesinin kapısından geçmelidir.”⁹¹ şeklinde görüşünü açıklamaktadır.

Hz. Ali’nin ilmi derinliği ve donanımı hakkında Nusayrîler, Hz. Peygamber’den nakillerde bulunurlar. Örneğin Hz. Muhammed, Cebrail ile otururken yanlarına Hz. Ali gelir. Bunun üzerine Cebrail ayağa kalkıp gereken saygıyı gösterince Hz. Muhammed sorar; “Bu genç gelince neden ayağa kalktın? Cebrail onun benim üzerimde öğretim hakkı vardır. Hz. Peygamber, “Ey Cebrail bu öğretim hakkı nedir?” diye sorunca Cebrail, “Allah Teâlâ beni yarattığında bana sordu. Sen kimsin ve adım ne? Ben de kimim ve adım nedir? Ben ne diyeceğimi bilmediğimden cevap veremediğim esnada bu genç nur âleminde belirdi ve bu cevabı bana öğretti. De ki: “Sen fazilet sahibi olan Rabbimsin ve el-Melik’ül-Celil’sin. Ben de hakir bir kulum ve adım Cebrail’dir.” bunun için ayağa kalktım ve takdir ettim.”⁹²

Şeyh Eskiocak, Hz. Ali’nin kendisine sorulan hiçbir soruyu cevapsız bırakmadığını ve Hz. Ali’nin bu durumunun da ilminin genişliğini gösterdiğini söylemektedir.⁹³ Şeyh Mullaoğlu da Hz. Muhammed, gizli bilimi ancak Hz. Ali’nin bileceğini, “Ali konuşan Kur’ân’dır” demek suretiyle ifade etmiştir. Nusayrî şeyhlerine göre Kur’ân’ın bâtinî anlamını Hz. Ali kendisi ile birlikte hareket eden sahabeler ile daha sonra gelen imamlar bilmektedir. Âyetlerin gizli anlamlarını Hz. Ali ve soyundan gelen imamlar bilmekte ve yapacakları açıklamalar ile bu anlamlar anlaşılmaktadır.⁹⁴ Örneğin Hz. Ali’nin ilminin genişliğini gösterme adına verilen örneklerden biri, “Hz. Ali’ye, “Allah’ın sırları nerede bulunur?” diye sorulunca o “semavî kitaplarında” der. “Semavî kitapların sırrı nerededir?” sorusuna “Kur’ân-ı Kerim’dedir”

⁸⁷ Bk. Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 18-20.

⁸⁸ Bk. *Kur’ân-ı Kerîm Meâlî*, çev. Halil Altuntaş, Şahin Muzaffer (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), Âl-i İmrân 3/61.

⁸⁹ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 19.

⁹⁰ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 70.

⁹¹ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 12-13.

⁹² Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 90-91.

⁹³ Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur’ândaki Reenkarnasyon*, 58.

⁹⁴ Mullaoğlu, *Ali’nin Özü Kur’an Evren’in Gizi İnsan*, 19.

cevabını verir. “Kur’ân-ı Kerim’in sırları nerededir?” sorusuna “Fatiha’dadır” der. Ve “Fatiha’nın sırları nerededir?” sorusuna “Besmelededir” der. “Besmelenin sırları nerededir?” sorusuna “B harfindedir” der. “B harfinin sırları nerededir?” sorusuna “B harfinin noktasındandır” der ve ekler. “Ben B harfinin noktasıyım.”⁹⁵ Şeyh Eskiocak, Hz. Ali’nin mescitte minberdeyken cemaate, “Beni kaybetmeden önce bana sorunuz. Vallahi göklerdeki yolları yerdeki yollardan daha iyi bilirim.”⁹⁶ dediğini nakletmek suretiyle Hz. Ali’nin ilminin derinliğini göz önüne sermeye çalışır.

Şeyh Turhaner Hz. Ali’nin ilminin genişliğiyle ilgili olarak Hz. Peygamber’in Hz. Ali hakkında “Ağaçlar kalem denizler mürekkep olsa, cinler hesap etse ve bütün âlem yazsa, Ali’nin kerâmet ve faziletlerini saymakla bitiremezler.” şeklinde buyurduğunu nakleder.⁹⁷ Benzer ifadeler Şeyh Serin tarafından da dile getirilmektedir. O, Hz. Ali için, “Irmaklar mürekkep, ağaçlar kalem, yer ve gök sayfa, insanlar yazar olsa nehirler biter, Ali’nin fazileti bitmez.”⁹⁸ demektedir. Şeyh Eskiocak Hz. Muhammed’in, “Ali’yi zikretmek ibâdetdir.” buyurduğunu⁹⁹ ve Şeyh Turhaner de Hz. Ali için Hz. Peygamber’in “O’na bakmak ibâdetdir.” dediğini nakleder.¹⁰⁰ Şeyh Serin ise Hz. Peygamber’in “Ya Ali, dünyada misalin Kur’ân’daki ihlâs Sûresi gibidir.” dediğini aktarır.¹⁰¹

Nusayrî şeyhleri, Hz. Ali’nin erdem ve faziletleriyle ilgili hem Hz. Peygamber’den nakillerde bulunmak hem de Hz. Ali’nin kendisiyle ilgili söylediklerini ve yaşantısı boyunca gösterdiği davranışlarını ve olağanüstü hallerini çokça dile getirirler. Şeyh Selim Sönmez, “Hz. Ali eşsiz bir şahsiyettir ki, fesahati, ilmi, hikmeti, felsefesi, imanı, zâhitliği, mertliği, kahramanlığı, cömertliği, doğruluğu, kadılığı, yüksek ahlâkı ve sosyal adâleti ile dünyadaki bütün yüksek faziletlere haiz olduğunu” ileri sürer.¹⁰² Şeyh Eskiocak, Hz. Ali’nin her açıdan doğaüstü davranışları ve tasarrufları olduğunu dile getirir.¹⁰³ Buna göre Hz. Ali’de görünen bu olağanüstü kudret Allah’ın bir tecellisidir. Hz. Ali’nin gösterdiği olağanüstü mucizeleri de bu kudret sayesinde. Şeyh Mullaoglu, güneşi geri çevirmesi, ölüyü diriltmesi gibi mucizevi olayların yorumlanmasının üç farklı görüşü meydana çıkarttığını söyler. 1. Akıl sahibi aydın kimseler bu kudreti Yüce Allah tarafından verilen ilahi bir güç olarak anlamışlardır. 2. Kin ve buğz sahibi olan kimseler ise bu kudretin sihir olduğunu

⁹⁵ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 41; Mullaoglu, *Ali’nin Özü Kur’an Evren’in Gizi İnsan*, 22.

⁹⁶ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 90; Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur’ândaki Reenkarnasyon*, 58.

⁹⁷ Turhaner, *Allah’ın Mezheplerle Mücadelesi*, 61.

⁹⁸ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 46.

⁹⁹ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 39.

¹⁰⁰ Turhaner, *Allah’ın Mezheplerle Mücadelesi*, 59.

¹⁰¹ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 46.

¹⁰² Uluçay, *Nusayrilik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 23.

¹⁰³ Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur’ândaki Reenkarnasyon*, 58.

söylemişlerdir. 3. Akılları zayıf olan ve gerçek yorumu anlamayan cahil kimseler ise mucize gösterenlere (haşa) Allah deyip tapmışlardır.¹⁰⁴

Nusayrî şeyhleri Kur’ân-ı Kerim ile Hz. Ali arasındaki bağlantıyı ifade etmek adına Hz. Peygamber’in hadisleri adı altında eserlerinde bazı rivayetlere yer verirler. Şeyh Eskiocak, Hz. Peygamber’in Hz. Ali için “konuşan Kur’ân” lakabını kullandığını söyler.¹⁰⁵ Şeyh Mullaoglu ise Hz. Peygamber’in, “Ali konuşan bir Kur’ân’dır.” buyruğuyla Kur’ân-ı Kerim’i ve İslâm’ı koruyanın Hz. Ali olduğunu ifade etmiştir. Kur’ân demek İslâm’ın tümü demektir. Başka bir hadiste de “Ali, Kur’ân ile beraberdir. Kur’ân da Ali ile beraberdir. Bana havuza dönünceye kadar bu ikisi birbirinde ayrılmayacaklardır.” diye buyurmuştur. Şeyh Mullaoglu Hz. Peygamber’den yaptığı nakille, bu sıfatta olan Hz. Ali’nin Kur’ân ile eşit olmaktan ziyade Kur’ân’ın ta kendisi olarak nitelendirildiği¹⁰⁶ düşüncesini ispat etmeye çalışır. Şeyh Turhaner de “Kur’ân ondan ayrılmaz. Kur’ân, Ali’dir. Ali de Kur’ân’dır.” ve Hz. Peygamber’in de Hz. Ali için “Ruhu ruhum, vücudu vücudum, eti etimdir.” dediğini nakleder. Yine “Allah bilgiyi on parçaya ayırdı. Dokuzunu Ali’ye birini de bütün kâinata dağıttı.” rivayetini aktarır. Ayrıca Hz. Peygamber’in “Allah miraçta benimle onun diliyle konuştu.” dediğini nakleder.¹⁰⁷

Şeyh Turhaner, Hz. Peygamber’in, Hz. Ali için “O, Allah’ın kullarına karşı hücceti ve Allah’ın sırlarına vakıf olandır. O benim sırdaşımdır.” buyurduğunu¹⁰⁸ ve böylece Hz. Ali’nin Hz. Peygamber nezdindeki konumunun ne denli yüce olduğunu anlatmaya çalışır. Bu konuda Şeyh Serin, “Hz. Ali’de bulunan sırrı ancak Allah ve Resulü bilmektedir. Allah’ı hakkı ile de ancak Hz. Muhammed ve Hz. Ali bilmektedir Hz. Muhammed’i de gerçek bir şekilde Allah ve Hz. Ali bilmektedir.”¹⁰⁹ aynı düşünceyi farklı bir cümleyle ifade eder. Nusayrî şeyhlerine göre Kur’ân’ın gizli/bâtınî manaları sadece Hz. Ali ve onun neslinden gelen imamların açıklamalarıyla anlaşılır.¹¹⁰ Şeyh Mullaoglu’na göre Hz. Ali’nin sahip olduğu bâtinî ilmi sırasıyla on iki imama, sonra on birinci imamın müridi olan Muhammed b. Nusayr’a ve ondan da Nusayrîlerin din önderlerine ve şeyhlerine intikal etmiştir.¹¹¹ Şeyh Mullaoglu’nun bu ifadesine göre Nusayrî şeyhlerinin sahip oldukları ilim aslında Hz. Ali’ye dayanan bâtinî bir ilimdir.

¹⁰⁴ Mullaoglu, *Ali’nin Özü Kur’an Evren’in Gizi İnsan*, 151; bk. Arslan, *Nusayri Geleneğinde İnkarnasyon Öğretisi*, 119.

¹⁰⁵ Aydın, *Günümüz Alevi, Bektaşî, Mevlevî, Nusayri İnanç ve Toplum Önderleri*, 454.

¹⁰⁶ Mullaoglu, *Ali’nin Özü Kur’an Evren’in Gizi İnsan*, 105.

¹⁰⁷ Turhaner, *Allah’ın Mezheplerle Mücadelesi*, 60.

¹⁰⁸ Turhaner, *Allah’ın Mezheplerle Mücadelesi*, 60.

¹⁰⁹ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 68.

¹¹⁰ Mullaoglu, *Ali’nin Özü Kur’an Evren’in Gizi İnsan*, 86.

¹¹¹ Mullaoglu, *Ali’nin Özü Kur’an Evren’in Gizi İnsan*, 20-21.

Şeyh Serin, “...bizim İslâm dininde ne olduğumuzu gerçek bir şekilde kimse bilemez. Ben Alevî Nusayrî olarak İslâm dininin iç yüzündeki taki kayyim (bâtınî gizli), Hanîf, sırât-ı müstakîm isimli din müridi olarak açıklamalarımı bir sınıra kadar, derini vardır genele açıklanamaz. Açıklanan ise merkezi noktanın etrafındadır. Çünkü Allah’ın iç bâtınî zâtının tanıtımı herkese açıklanamaz. İlla temiz soy ve asıllı müminlere mahsustur.” der.¹¹² Nusayrî şeyhlerine göre Kur’ân’da bâtınî yorumlar vardır ve herkes anlayamaz. Her şeyin bir iç bir de dış yüzü olduğu gibi Kur’ân’ın da hem iç hem dış yüzü vardır. Kur’ân’ın gerçek bâtınî ilmi Ehl-i beyttedir. Şeyh Eskiocak, Nusayrîlerin yani kendilerinin Ehl-i beytin gerçek tabileri oldukları için bu bâtınî ilme vakıf olan kişilerin de kendileri olduğunu söyler.¹¹³

Hz. Ali bir hutbesinde “Belaların ve ecellerin ilmi bendedir. Sırların sakladıkları gizler bendedir. Peygamberlerin mirasları da bendedir.” diye buyurmuştur.¹¹⁴ Şeyh Mullaoglu, Hz. Ali, “Ben kutsal kitaplarda belirlenen ilk çağın sahibiyim.” şeklindeki aktarımdan sonra bu sözün anlamıyla ilgili olarak “Yani adım (Ali) mührün üzerinde olmasaydı dünyadaki hiçbir şey Süleyman’a itaat etmeyecekti.”¹¹⁵ açıklamasını yapmaktadır.

Şeyh Eskiocak, Hz. Ali’nin faziletlerini, “Kâbe’yi muazzama içerisinde doğan, Hz. Muhammed ile aynı evi paylaşan, hicret esnasında nefisini feda edip Hz. Muhammed’in yatağında yatan, savaşlarda en büyük kahramanlığı gösteren, İslâm dininin yayılmasında en büyük katkıyı sağlayan, rükû halindeyken zekât verip hakkında velayet ayeti ile mübâhele sırasında ehl-i abâdan ve Ehl-i beytten olan, Gadîr-i Hum gününde Hz. Muhammed tarafından ona biat edilen, Hz. Muhammed’in vefatında diğer sahabeler gibi halifelik arkasına koşmayıp Hz. Muhammed’in mübarek cenazesini yıkayıp, cenaze namazını kıldırın ve onu defneden Ali’dir.” ifadeleriyle dile getirir.¹¹⁶

Şeyh Serin, Hz. Muhammed’in insanlara tebliğ ettiği İslâm’a giriş ve aynı şekilde Hz. Muhammed’in şefaatine nail olmanın şartının Hz. Ali’nin velayetini kabullenmekle olacağını söyler.¹¹⁷ Nihayetinde kelime-i şehâdeti de bu inançlarına göre; “Aliyyen veliyullah” ilavesiyle dile getirerek kalben tasdik ve dille ikrar ederler.¹¹⁸ Nusayrî şeyhleri; Hz. Ali’ye, Gadîr-i Hum’da biat edilmesi ve velayetinin ilan edilmesiyle Hz. Muhammed’in 23 yıllık peygamberliğinin ve İslâm’ın kemale ermesinin tamamlandığını¹¹⁹ iddia ederler.

¹¹² Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 327-328.

¹¹³ Aydın, *Günümüz Alevi, Bektaşî, Mevlevî, Nusayri İnanç ve Toplum Önderleri*, 442.

¹¹⁴ Mullaoglu, *Ali’nin Özü Kur’an Evren’in Gizi İnsan*, 1334.

¹¹⁵ Mullaoglu, *Ali’nin Özü Kur’an Evren’in Gizi İnsan*, 123.

¹¹⁶ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 39-40.

¹¹⁷ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 366.

¹¹⁸ Mullaoglu, *Ali’nin Özü Kur’an Evren’in Gizi İnsan*, 59.

¹¹⁹ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 368.

Nusayrîlere göre Hz. Ali olmasaydı İslâm dininin yeryüzüne yayılması mümkün olmayacaktı.¹²⁰ Hz. Muhammed'in peygamberliği, İslâm'ın kemali Hz. Ali'nin veliliğine, vasîliğine ve halifeliğine inanıp kabullenmekle kanıtlanır.¹²¹ Yine Nusayrî şeyhlerine göre Kur'ân hala çözülmemiş nice sırları içerisinde barındır. Bu sırları zaman çözecektir. Ancak Kur'ân'ın gerçek sırrı ve çözümü Hz. Ali'dedir.¹²² Şeyh Mullaoglu'na göre Kur'ân'ı tebdil ve tahriften koruyan Hz. Ali'dir. Çünkü grameri Hz. Ali bulmuştur. Hz. Ali grameri Kur'ân ayetlerinde uygulamış ve böylelikle Kur'ân-ı Kerim'i tahriften korumuştur. Bunun sonucu olarak da Kur'ân'ın değiştirilmesi imkânsız olmuştur.¹²³ Şeyh Serin Hz. Ali için nurların nuru¹²⁴ benzetmesini yaptıktan sonra Allah'ın sırât-ı müstakîm yolunun Ali olduğunu ve Hz. Ali'nin velayetinden sapanların, Allah'ın âyetlerini inkâr edenler kapsamına dâhil olacağını ifade eder.¹²⁵

Hz. Ali ile ilgili anlatılan olağanüstü olaylar Nusayrî şeyhlerinin eserlerinde kendine yer bulmaktadır. Örneğin Şeyh Zeynettin Yatkın "Hiçbir peygambere verilmeyen kudret Hz. Ali'ye verilmemiştir. Hz. Ali 3000 sene önce ölmüş bir kişiyi diriltmiş ve güneşi yirmi defa geri çevirmiştir." demektedir."¹²⁶ Ayrıca Nusayrî şeyhlerinin eserlerinde dile getirilen bir diğer husus da Hz. Ali'nin doğumu olayıdır. Buna göre Hz. Ali'nin annesi Fatıma, hamileliğinin son zamanlarında Kâbe'yi tavaf etmektedir. Bu esnada doğum sancısı başlayınca doğumunun kolay olması için dua eder. Allah'ın izniyle Kâbe'nin duvarı açılır ve Fatıma içeri girer. Ardından duvar kapanır. Kâbe'nin etrafında bulunanlar kapıyı açmaya çalışsalar da açmayı başaramazlar. Fatıma Kâbe'nin içinde üç gün kalır. Dördüncü gün kapı açılır. Kucağında Hz. Ali ile Kâbe'den çıkar. Fatıma çocuğuna babasının ismini vermek isteyince gökten bir ses, "Ona Benim isimlerimden türeme bir isim verdim. Benim ismim el-Aliyyu, onun ismi Ali'dir." Gökten işitilen bu ses nedeniyle ona Ali ismi verilir. Şeyh Eskiocak, peygamberlere bile nasip olmayan böyle bir fazilete Hz. Ali'nin sahip olduğunu söyler.¹²⁷ Hz. Ali hakkında anlatılan olağanüstü bir diğer olay da Şeyh Serin tarafından anlatılır. Buna göre "Allah Teâlâ Hz. Ali'ye bazen ilahi bir güç vermektedir. Buna misal olarak bir gün Hz. Ali Medine'den Medain'e (Irak) gelmiş. Burada Selmân-ı Fârisî'nin cenazesini teçhiz edip kaldırmıştır. Aynı gün vasıtasız olarak tekrar Medine'ye dönmüştür."¹²⁸

¹²⁰ Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 119.

¹²¹ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 268.

¹²² Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur'ândaki Reenkarnasyon*, 59.

¹²³ Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 144.

¹²⁴ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 113.

¹²⁵ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 351.

¹²⁶ Er, "Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevileri", 278-279.

¹²⁷ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 15; Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 45; Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 87-88.

¹²⁸ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 64.

Bu minvalde olmak üzere Hz. Ali'nin vefatında da harikuladeliklerin yaşandığı yine Nusayrî şeyhlerinin eserlerinde aktarılır. Buna göre; Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin; Hz. Ali vefat ettiğinde, Safvan isimli bir bedeviye Hz. Ali'nin naaşını verirler. Bu bedevi de Hz. Ali'nin naaşını deveye yükler ve yola koyulur. Bu olayı duyan insanlar bu duruma tepki gösterirler. Bunun üzerine Hz. Hasan bedevinin arkasına düştüğünde; devenin sağında, arkasında, solunda, önünde gidenin ve tabutun içinde yatanın Hz. Ali olduğunu görür. Nusayri şeyhlerine göre “Şayet Hz. Ali bizim gibi beşer ve ölüme mahkûm olsaydı, ölümden sonra bir iken beş olur muydu? Ayrıca yüceliğinin kanıtı, onun yerde mezarının olmamasıdır. Irak'ın Zekevet'ül-Bayd Fıların mağarasından gökler katına göç etmiştir. Bu nedenle onun yerde gerçek mezarı yoktur.”¹²⁹ Nusayri şeyhlerinin eserlerinde anlatılan bir diğer ilginç olay da Şeyh Reyhani tarafından anlatılır. Şeyh Reyhani, Hz. Ali'nin gaybtan haber verdiğini çeşitli örneklerle anlatır. Hz. Ali'nin bu özelliği ile ilgili bilhassa İbn Mülcem'in kendisini öldüreceğini bildiğini ve bu hususu farklı zamanlarda şiir şeklinde terennüm ettiğini aktardıktan sonra bu şiirlerden örneklerle iddiasını delillendirmeye çalışır.¹³⁰

Nusayrîlerin Hz. Ali tasavvuru ile ilgili aşırı fikirlerinden bazılarını Şeyh Mullaoglu'ndan yapacağımız şu aktarımla nihayete erdirmek istiyoruz:

“Hz. Ali Ben Levh-i mahfuzum. Azrail, benim iznim olmadan hiçbir şey yapamaz. Ben Allah'ın yüreğiyim” diye buyurmuştur. Seni kim tanırsa beni tanımış olur! Beni kim tanırsa Allah'ı tanımış olur. Seni kim hor görürse beni de hor görmüş olur.” mübarek sözünü buyurarak Hz. Ali'yi teyit etmiştir. Hz. Ali, “Ben bulutların ilkiyim.” demiş ve Hz. Peygamber de “... O bulutlara göz kulak olmakla görevlendirilmiştir.” mübarek sözünü buyurarak Hz. Ali'yi teyit etmiştir. Hz. Ali “İnsanlara gök gürültüsünü duyuran benim! Şimşekleri çaktıran benim! Ben nehirlerin akmasının nedeniyim! Gökleri kaldıran benim.” diye buyurmuştur.”¹³¹

Sonuç

Nusayrîlerle ilgili klişeleşmiş anlatımlar dikkate alındığında, Allah'ın, daha önceki devirlerde olduğu gibi, Hz. Ali'nin bedenine hulûl ettiği ve Nusayrîlerin yaşadığı coğrafyadaki çeşitli kültürlerden, dinlerden ve kadîm inançlardan etkilenen ve bunun neticesinde eklektik bir inanç sistemine sahip olan bir mezhep olduğu tanımıyla karşılaşmaktayız. Ancak Nusayrî din önderleri, bu ve benzer tanımlamaları kabul etmezler. Onlara göre Nusayrîliğin nasıl bir akideye sahip olduğunu öğrenmemiz için Nusayrîleri daha yakından tanımamız gerektiği, araştırmacıların alan araştırması yapması ve en önemlisi de teliflerinin incelenmesi gerektiği bizzat mezhep önderleri tarafından dile getirilir. İmkânlar ölçüsünde bu çerçevede hareket ederek mezhep önderlerinden yaptığımız aktarımlarla ulaştığımız neticeleri şöyle ifade edebiliriz: Nusayrî şeyhleri kendilerinin gerçek İslâm'ı temsil ettiklerini, Ehl-i beyt'in izinden gittiklerini ve Hanif bir

¹²⁹ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 100-101.

¹³⁰ Mahmut Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 4 Haksızlık ve Haklılık* (İstanbul: Can Yayınları, 1997), 279-281.

¹³¹ Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 124.

akideye sahip olduklarını söylemektedirler. Tevhid inancına sahip oldukları iddiasında bulunan Nusayrîlerin, bu inançlarının mihrini İhlâs sûresi oluşturmaktadır. Bu bağlamda hulûl inancını reddedip bu konuda kendileri için yapılan ithama şiddetle karşı çıkmakta ve Allah'ın kudretinin tecellisinin mümkün olduğunu ancak bunun hulûl ile karıştırılmaması gerektiğini ifade etmektedirler. A-M-S sembolünün anlamının yanlış yorumlandığına vurgu yapan Nusayri şeyhleri itikatlarının temelinde Allah'ın yaratan, Hz. Muhammed'in peygamber ve Hz. Ali'nin de Hz. Peygamber'in vefatını müteakip halifelik makamına gelmesi gereken kişi olduğunu savunmaktadırlar. Nusayrî şeyhleri, her fırsatta Hz. Ali tasavvuru konusundaki düşüncelerinin net olarak anlaşılması için kendilerince kaleme alınan eserlere başvurulması ve böylelikle sahip oldukları fikirlerin açığa çıkarılması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. Nusayrî şeyhlerine göre Hz. Ali, sahip olduğu tüm özelliklerle bu dünyadaki en üstün faziletlere sahip kişidir. Hz. Ali, konuşan Kur'ân'dır. Allah'ın sırlarına vakıf olan, Kur'ân'ın bâtinî hakikatlerini bilendir. Hz. Ali, kendisine sorulan her soruyu cevaplayacak kadar ilmi bir donanıma sahip olandır. Hz. Ali'deki olağanüstü özellikler ve davranışlar, aslında Allah'ın kudretinin Ali'de tecelli etmesi anlamındadır.

Kaynakça | References

- Arslan, Hatice. “Klâsik Nusayrî Eserlerinde Tanrı Düşüncesi”. *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları (Dergi)* 12/35 (2017), 463-476.
- Arslan, Hatice. *Nusayri Geleneğinde İnkarnasyon Öğretisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Aydın, Ayhan. *Günümüz Alevi, Bektaşî, Mevlevî, Nusayri İnanç ve Toplum Önderlerinin Görüş ve Düşünceleri*. İstanbul: Cem Vakfı Yayınları, 2006.
- Bulut, Halil İbrahim. “Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik”. *Ortaoğu Yıllığı* 7/7 (2011), 579-614.
- Demir, Tazegül - Özdemir, Nazife. “Avrasya Televizyonu’nda Yayımlanan ‘48 Perşembe’ Adlı Programda Nusayrîlerle Yapılan Söyleşi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 267-276.
- Demirci, Kürşat. “Hulûl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/340-341. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Er, Piri. “Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevileri (Nusayrîler) ve İnanç Esasları”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 277-290.
- Eskiocak, Nasreddin. *Gerçek İnsanlık ve Din*. İstanbul: Can Yayınları, 2006.
- Eskiocak, Nasreddin. *İlk Alevi Kimdir*. İstanbul: Can Yayınları, 2014.
- Eskiocak, Nasreddin. *Yaratıcının Azameti ve Kur’ândaki Reenkarnasyon*. İstanbul: Can Yayınları, 1998.
- Işık, Harun. “Kitabu Ta’limi Diyaneti’n-Nusayriyye Işığında Nusayri Teolojisi”. *Bilimname: Düşünce Platformu* 24 (Ocak 2013), 31-56.
- Kubat, Mehmet. *İslâm Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2014.
- Kubat, Mehmet. *Kur’an’da Tevhid*. İstanbul: Beka Yayınları, 2014.
- Kur’ân-ı Kerîm Meâlî*. çev. Halil Altuntaş, Şahin Muzaffer. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Mullaoğlu, Memet. *Ali’nin Özü Kur’an Evren’in Gizi İnsan*. Hatay: Onur Ofset, 2006.
- Öz, Mustafa. “Nusayrîler”. *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler Bektaşiler Nusayrîler*. ed. İsmail Kurt - Seyid Ali Tüz. 181-193. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999.
- Reyhani, Mahmut. *Gölgesiz Işıklar 2 Tarihte Aleviler*. İstanbul: Can Yayınları, 1995.
- Reyhani, Mahmut. *Gölgesiz Işıklar 3 Tarihte Aleviler*. İstanbul: Can Yayınları, 1997.
- Reyhani, Mahmut. *Gölgesiz Işıklar 4 Haksızlık ve Haklılık*. İstanbul: Can Yayınları, 1997.
- Sayar, Hamit. *Gölge Işıklar 1 Alevi Nusayri Manifestosu*. Ankara: Dorlion Yayınları, 2021.
- Serin, Şerafettin. *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*. Adana: Koza Matbaacılık, 2007.
- Sinanoğlu, Abdulhamit. “Günümüz İnanç Problemlerinden Nusayrîlerin Tanrı Tasavvurları ve Reenkarnasyon Görüşleri”. *Günümüz İnanç Problemleri (Sempozyum)*. ed. ed.y. 319-326. Erzurum: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2001.
- Sinanoğlu, Abdülhamit. *Nusayrîlerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı: (Çağımızda Batınlık Örneği)*. Konya: Esra Yayınları, 1997.
- Sonay, Ahmet. “Abdurrahman El-Hayyir’in ‘Yakzatü’l-Müslimîn El-‘Aleviyî’n’ Adlı Makalesi:

- Tercüme Ve Değerlendirme”. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 16/1 (2023), 400-448.
- Sonay, Ahmet. “Çağdaş Nusayrî Âlimlerden Abdurrahmân el-Hayyir: Hayatı, Eserleri ve Görüşleri”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 4/1 (2021), 154-172.
- Sonay, Sabahattin. *Kur’an Işığında İslam ve Gerçek Alevilik*. b.y.: Öz Akdeniz Ofset, 1991.
- Şehristânî, Ebü'l-Feth Tâciüddîn Muhammed b. Abdilkerîm eş-. *el-Milel ve'n-nihal*. thk. Emir Ali Muhenna, Fâur Ali Hasan. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1993.
- Turhaner, Mahmut Nedim. *Allah'ın Mezheplerle Mücadelesi*. b.y.: y.y., ts.
- Türk, Hüseyin. *Anadolu'nun Gizli İnanç Nusuyluğu: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013.
- Türk, Hüseyin. “Nusuyluğu: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri”. *Folklor/Edebiyat = Folklore/Literature* 7/28 (2001), 127-144.
- Uluçay, Ömer. *Nusuyluğu: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*. Adana: Gözde Yayınları, 2011.
- Üzüm, İlyas. “Nusuyluğu”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/270-274. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Üzüm, İlyas. “Türkiye’de Alevî/Nusuyluğu Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım”. *İslâm Araştırmaları Dergisi* 4 (2000), 173-187.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “İslâm Düşüncesinde Hulûl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/341-344. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Yoldaş, Mehmet Hanifi. “Arap Alevîlerinin Ahiret İman Anlayışları ve Tenâsüh İnançları”. *UMDE Dini Tetkikler Dergisi* 6/1 (Temmuz 2023), 86-112.
- Yoldaş, Mehmet Hanifi vd. “Nusuyluğu Gençlerinin Dini Eğitimi ve Amcılık Kurumunun İşlevi”. *RUSUH Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3/2 (Aralık 2023), 140-156.